

Cenzúra alatti

Regényrészlet

Volt, hogy kiültem a makramébagoly alá és sírtam.

Szerettem volna többet megtudni Jávor Pálról.

Hej, ripityom, tyom-tyom-tyom! Juszt is ripityom!

Ez valahogy túl kevésnek tűnt. Mintha egy filmgyári kulisszától várnám, hogy remek vacsora illata töltse be a teret. Amire először rábukkan-
tam, az Alföldi Géza cikke volt 1949-ből, amelyben Jávor Pál a Teghze
Gerber Miklós zeneszerző árvái javára adandó koncertet hiúsította meg,
még hozzá fenyegetések közepette, melyeket a botrányairól ismert színész
és feleségének baráti környezete adott elő, mondván, ha meg merik tartani
a rendezvényt, a New York-i magyarok bojkott alá veszik a vendéglőt.

– Ha én gazdag lennék (If I Were a Rich Man), előadja Bessenyei Fe-
renc.

Elképzeltem „mindenki Paliját”, amint attakot indít egy amerikai ma-
gyar egyesület rendezvénye ellen.

A hatvanhét mozifilmben szerepelt, ünnepelt sztárról egyszerre olvas-
ható, hogy a nehéz időkben sem hagyta magára a feleségét, és hogy „köz-
ismerten” a forrófejű nacionalisták közé tartozott, a magyar színpad elzsi-
dósodása ellen a hitleri Németország nürnbergi intézkedéseikor nálánál
jobban senki nem tiltakozott. Aztán Pestre került, és fölfedezte magában
a baloldalt, de csak azért, hogy egy gazdag lipótvárosi asszony és környe-
zete nagy színészt csináljon belőle.

Ilyeneket olvastam, a nagyanyám mindeközben motoszkált csak körü-
löttem, ha megkérdeztem, szerette-e Jávor Pált, felcsillant a szeme, a leg-
nagyszerűbb színész, a mi Clark Gable-ünk, nála jobban senki nem ismeri
a magyar lelket! Ilyesmit mondott volna, mert mindig ilyesmit mondtak,
amikor Józsi bácsiéknál összejött a család.

Szerették a botrányos életű Palikát, aki nyilvánvalóan segített a nagypapámnak. Ivott, ingerlékeny volt, állandóan összerúgta a port a sajtóval. Túl sokat engedett meg magának. A kedvenc mulatóját is pusztá kézzel verte széjjel.

Megvakult.

Autóbalesetet szenvedett.

Kurvapécér volt.

Megvert egy cirkuszi lovászt, amiért kéthavi fegyházra ítélték.

Álomférfi.

„Kutyakorbácsot kellett volna magammal hoznom! – kiáltotta Jávor. – De talán az öklöm is elég lesz!

Azzal Falus István felé sújtott, aki az ütést kivédve helyéről felugrott, és kétszer egymás után inzultálta Jávort.”

Én azt képzelem, miközben a makramébagoly szótlanul figyel, hogy nem hagyta cserben Landesmann Olgát és a társait sem, ezért vitte a Gestapo Sopronkőhidára, majd Németországba. A felesége csak 1946 közepén, hosszas nyomozás után talált rá.

És azt képzelem, hogy kiemelkedő tehetség volt. Páratlan.

„*Hétfőn izgalmas tárgyalás után igazolták Dévay Kamillát.*

»Tünde« üldözötteteket bújtatott és nem volt nyilas!

Hétfőn izgalmas tárgyalás után igazolták Dévay Kamillát.

A színiakadémia igazolóbizottsága hétfőn délután folytatólagos tárgyaláson foglalkozott Dévay-Duda Kamilla negyedévfolyamú növendék ügyével. Dévay Kamillát ugyanis az akadémia vezetői Tünde szerepének eljátszására ajánlották a Nemzeti Színház igazgatójának. Újszerű és érdekes Tünde lett volna a fiatal színésznő, aki tehetségével a próbákon is általános feltűnést keltett.

Ekkor azonban feljelentés érkezett ellene. A vád az volt, hogy nyilasokkal tartott fenn összeköttetést, kémnő volt, és zsidó vagyont tulajdonított volna el. A politikai rendőrségnek is foglya volt, és később rendőri felügyelet alá helyezték. A rendőrség megszüntette ellene az eljárást, és napokkal ezelőtt feloldotta a rendőri felügyelet alól is. Az akadémia igazolóbizottsága pedig teljes egészében kivizsgálta az ügyet.

A tegnapi tárgyaláson Breznai Ferenc elnöklete alatt az igazolóbizottságnak Márkus László, Galamb Sándor dr., Földes Gábor és Mészáros Sándor voltak a tagjai. Mint hallgató megjelent Hont Ferenc, az akadémia igazgatója, és a növendékek közül igen sokan. Ternai Albert taxivállalkozó szerepelt mint feljelentő. A feltett kérdésekre elmondotta, hogy a felesége és Dudané háztartási ügyből kifolyólag összevesztek, és emiatt ellenséges hangulat keletkezett a két család között. Ternai az utcán boxerrel fejbe

vágta Duda Ferencet, aki később megbetegedett és meghalt. Dudáék emberölésért feljelentették Ternai Albertet, de az eljárást megszüntették ellene. Ternai kijelentette, hogy régi kommunista, öt évig volt a francia idegenlégióban, a francia kommunista pártnak volt a tagja, és a felszabadulás után mégsem állt bosszút Dudáékon, ugyanis nekik tulajdonítja, hogy őt a nyilasok zaklatták. Most azonban megtehetette a feljelentést, mert helyteleníti, hogy Duda Kamilla legyen a Nemzeti Színházban a Tünde.

Ezután egymás után vonultak fel a tanúk: Vitányi Iván, dr. Gáldi György, Stengel Lajosné, Klein Rózsi, özv. Kapóczy Gyuláné, Silbstein Sándor és mások. Ezeknek a vallomásából kitűnt, hogy Duda Kamilla nyilas- és németellenes volt, üldözötteket bűjtatott, partizánok jártak Dudáék lakásába, és Dudáékat a nyilasok üldözték. A Színművészeti Akadémia növendékei is ugyanezt vallották.

Az igazolóbizottság a tárgyalást befejezte, s rövid tanácskozás után egész ünnepélyes formák között rehabilitálták Dévay Kamillát, és Breznai László elnök feltűnést keltő beszédet mondott:

– Súlyos vádak érték önt! A demokrácia nem tűr bűnöst, de bosszút sem. Csak igazságot! Sok meghurcoltatásban volt önnek része, sok igazságtalanságban. Az igazolóbizottság kivizsgálta az ügyét és megállapította, hogy a vádak alaptalanok. Emiatt a vádak miatt elvették öntől legutóbbi szerepét, de ön fiatal, ezt ki fogja heverni, és az igazolóbizottság bízik abban, hogy tehetsége révén pályáján sok sikerben lesz része. Az igazolóbizottság önt a Magyar Köztársaság nevében igazoltnak jelenti ki.

Az igazolóbizottság ítéletét tapssal fogadták.

Értesülésünk szerint jövő héten Csongornak új Tündéje lesz a Nemzetiben...”

Szerettem volna azt is megtudni, ki volt Alföldi Géza.

Az egyetemre is bejártam, osontam a folyosókon, ráakadtam egy kurzusra, amelynek anyagához a könyvtáros segített hozzájutni. Bevezetés az 1945 előtti magyar filmes intézményrendszer történetébe.

Alföldi Géza 1908-ban született Cegléden, eredeti neve Schilong József volt, 1944 novemberében miniszteri engedéllyel vette fel hivatalosan is írói álnevét, az Alföldi Gézát a honvédelmi minisztériumban mint a nemzetvédelmi propagandaosztály vezetője.

A filmipari alap igazgatósági tagja lett.

Egyik tagja a filmcenzúra ötös tanácsának.

A magyar–német bajtársi rádióórak előadója.

1948-ban egy németországi faluban útjára indítja a Hídverők című újságot, amelyet írásaival támogat Nyíró József mellett Padányi Viktor, Milotay István és mások. Ebben az újságban jelent meg Alföldi cikke,

amely szerint Jávor Pál egy utolsó senkiházi, gyáva és kétszínű, barátait és színésztársait orvul eláruló beijedt ripacs, aki azonban meggátolja a *Ha én gazdag lennék* című nóta zeneszerzője árváinak megsegítésére szánt rendezvény megtartását.

„Az 1945–1948 közötti magyarországi viszonyok megítélésében két, egymástól eltérő felfogás és egymással szemben álló emigrációs réteg működött a nyugati országokban. [...] A nyugatra került konzervatív és horthyista politikusok gyengéje az volt, hogy nem voltak világos és határozott határvonalat maguk és a nyilasok érvelése között. A liberális, radikális és szociáldemokrata emigránsok közül viszont sokan azt a hibát követték el, hogy a kommunista önkényre csak akkor figyeltek fel, amikor az már magyarországi elvbarátaikat is elérte.”

Számos lapot indítottak: Iránytű (katolikusok lapja), Harangszó (protestánsok lapja), Hídverők (magyar nemzetiszocialisták lapja).

Látóhatár. Márai Sándor, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán, Jászi Oszkár, Kerényi Károly, Fejtő Ferenc, Tábori Pál.

„Kétségtelen, hogy a korabeli irodalmi és politikai színpépen a Látóhatár baloldalt foglalt helyet, de nem azért, mintha a klasszikus baloldal eszméit hirdette volna, hanem azért, mert az 1951–1953-ban megjelent emigráns lapok többsége erősen jobboldali és szélsőjobboldali volt. E lap baloldalisága abban nyilvánult meg, hogy igyekezett következetesen demokrata maradni. Liberális gondolatokat népszerűsített, a két világháború közötti társadalmi viszonyokat kritikával illette, és rokonszenvezett az 1946-ban megteremtett magyar köztársasággal. Jóllehet e törekvések sokakban megbocsáthatatlan vétkeknek minősültek, a lap, különböző személyi ellentétek és címmódosulások ellenére, Új Látóhatár néven egészen 1989-ig létezett.”

Jávor Pál megérdemelte, hogy népművelő legyen. Elboldoguljak a könyvtárakban. Szabómagdásodjam. Megfelelő és elfogadható kompromisszumokat kössek. Segített a nagyapámnak egy embertelen időben.

1938 és 1944 között a filmszakmában is lezajlott az őrségváltás, létrehozták a Színház- és Filmművészeti Kamarát. A Bajza utcában voltak a helyiségei, ahol a dolgok jó irányba tartása céljából több alkalommal is történt miniszteriális látogatás. Erről a Magyar Film Filmkamara és Mozi Egyesületi Szaklap is beszámol.

A Filmújságban a zsidókérdés problémájának a filmiparban történő megoldása kapcsán azt olvashatjuk, hogy a döntéshozók „nem számoltak ezekkel a hatalmas tömegekkel, s ami a legfontosabb, nem számoltak az-
zal, hogy ma még nem áll elegendő keresztény szakember, üzletember rendelkezésre. Kezdjük a gyártáson. Köztudomású, hogy a jelenleg működő

magyar filmrendezők közül elismert és versenyképes rendező alig három-négy akad, a sikert aratott zsidókkal szemben. Az is köztudomású, hogy egyik napról a másikra rendező nem lehet senki, tehát azt évekig tanulni kell, míg valaki teljesen tisztában lesz a rendezés film- és rendezéstechnikai, valamint irodalmi problémáival. Köztudomású, hogy szövegkönyvírók sincsenek, akiknek számuk keresztény oldalon szintén alig haladja meg a rendezők számát. Az operatőrgárdánál különösebb baj nincs, mint ahogyan nincs baj az íróknál sem, hiszen a legújabb gyártási rendszer szerint majdnem kivétel nélkül ismert keresztény magyar írók irodalmilag elismert munkáit dolgozzák fel. A filmépítészeknél megint baj van. Semmi utánpótlás nincs, tehát itt megint nevelni kell az évek folyamán keresztény gárdát. A produkcióvezetők 80%-a is zsidó. Alig három-négy olyan keresztény produkcióvezető van, aki megfelelő szakmai múltra tekinthet vissza, s aki megállja a helyét a zsidókkal szemben.”

– Dermedt horkolásban töltött ötven év, de ebből nem következik, hogy a nagyapád liberális érzelmű lett volna, csak nem értette, miért nem iparkodnak, kapaszkodnak. Mindig ezt mondta a nagyanyám. Józsi bácsi meg, a családi ebédek alkalmával, amikor az asszonyok Tóni szóhasználata miatt sápítoztak, csak bólintott, és elmondta, akár egy szentenciát, hogy kell vetkőződni ebből az urambátyámos, pecsétgyűrés kivagyiságból, és nekiállni iparkodni.

A legnagyobb filmgyár a csőd szélére került, összevesztek a szakmai szervezetek, kiépült a Strohmann-rendszer. És megnyílt az első pincemozi, ahol a nagyapám lett a mozigépész.

Jávor Pál főszereplésével bemutatták az Uz Bencét.

De én nem azt szeretem, hanem az Ida regényét.

„Végre az első magyar film, amely átcsúszik az objektív kritika vizsgáján. A film még kissé dadogva mondja el azt, amit el kell mondania, de elmondja, mert tudja, s így felsőbb osztályba léphet. Végre az első magyar film, amely »nemzeti külsőségek« nélkül is tud magyar lenni, mert belülről magyar, s mert belülről – művészet.”

Odavagyok magáért.

A nagyapám – így képzelem – a kávéház előtt várta gyerekkori barátját, aki odabent a biliárdasztal mellett múlatta az időt, itta a bort. Amikor kilépett, nem ismert rá aradi gyerekkorának társára. – Nofene! – ezt mondta felhúzott szemöldökkel –, te vagy az? Igazán te?! És megveregette a vállát.

Aztán a nagyapámból mozigépész lett, a nagyanyám pedig egy életen át gyűlölte a Fiumét.

Egyik reggel a nagyanyám odaállt az ágyam mellé és tisztán, érthetően a következőt mondta: *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.* És erőlesen

bólintott mellé. Az első pillanatban azt hittem, oroszul mondott valamit, bár furcsa volt a sok szó, ennyit nem szokott egymás után kimondani. El is feledkeztem róla, mire megittam a reggeli kávémat. Úgy tűnt, a nagyanyám is. Kicsoszogott a konyhába, kinyitotta az ablakot, megöntözte a muskátlit, kinyitotta a frizsidert, kipakolta az ebédhez valókat, bólogatott hozzá, aztán bement lepihenni. Előtte már hosszan szellőztetett, és az ágyneműjét is felrázta, a nehéz tollpárna duzzadtan és elégedetten pihegett az ágyon. Mire én elkészültem, ő már csukott szemmel, mozdulatlanul feködt. Nem zavartam meg. Furcsa volt őt így látnom. Ilyenkor már olvasni szokott, egy regény három nap, akár vékony, akár több száz oldalas. Kivételesen, ha rendkívül vastag regényről van szó, akkor hat nap alatt falta fel. Vasárnapra mindig végzett, mint egy munkahéttel.

A nagyanyám névnapja volt aznap, forró augusztusi nap. Az aszfalt, a házfalak ontották a meleget. Kicsit üldögéltem a Károlyi-kertben, lehunytam a szemem. Készülődtem a nyaraláshoz, anyám megküldte a pénzt, a nagyanyám bólogatott, azt akarta, hogy elmenjek nyaralni. Én nem voltam biztos abban, hogy el akarok menni. Nem a nagyanyám miatt, vagy ha igen, akkor csak részben. A havonta elvégzett laboratóriumi vizsgálatok eredményei szerint a nagyanyám teljesen jól van, a még februárban felírt gyógyszer a vérnyomását is megfelelő szinten tartotta, egy újabb galád támadással pedig, ha bekövetkezik, nincs mit kezdeni. Andi édesanyja azt mondta, odaköltözik a nagyanyámhoz, amíg én nem leszek itthon, de a nagyanyám akkora patáliát csapott erre a javaslatra, hogy majdnem elájultam. Kikérte magának. Amit onnan tudtam, hogy határozott mozdulatokkal rácsapott a mellkasára, majd pedig széles mozdulattal körbemutatott a lakáson. Világos és érthető volt az üzenet: mindent kézben tart, a fedélzetén még ő a parancsnok. Behúzott farokkal visszakoztam. Tóni azt mondta, legszívesebben szétrúgná a fenekem. Mondtam neki, mindenkinek megvan a maga baja. Az igaz, mondta Tóni, de a tiéd legalább oroszul beszél, és keveset. Ezen nagyon jót neveltünk, a könnyünk is kicsordult. Bár a helyzetemet nem oldotta meg. Mert azt nem döntöttem el, hogy elutazom. Viszont azt sem, hogy itthon maradok. A nagyanyám ez utóbbi esetben meglehetősen dühösen reagálna, és nem akarom felbosszantani, bár Gabi szerint ami történt vele, az nem felindultságból történt. De mégis. Az ember iparkodik nem cirkuszolni.

Nekem a nyárról mindig a gyerekkori olvasmányaim jutnak eszembe. Akkor még locsolókocsik járták a várost, az aszfalt illatosan gőzölgött. A nagyanyám hajnalban kelt, már három órakor szellőztetett, motoszka körülöttem, betakart a könnyű, narancssárga-bézs pléddel, aminek geometriai mintái virágokat formáltak. Kicsit lúdbőrös lett a karom a besurranó

szellőtől. Később, még mindig álmomban, hallottam a locsolókocsit, az utcaseprőket, a Kossuth Lajosról beszűrődő autózajt. Minden reggel maga volt a csoda, nem kellett iskolába menni. Nyáron templomba is ritkábban, hittan sem volt. Vasárnap, fehér térdzokniban, szorosra fogott copfokkal mentem a misére. Hazaértünk, szólt a rádió, a nagyanyám sohasem kapcsolta ki. A Kossuth fogad bennünket, ezt mondta mindig. Sercegett a hús, a petrezselyem zöldjétől illatozott a leves. Madártej is volt. Délután tévét néztünk, társasoztunk. De hétközben egész álló nap olvastam. Ahogyan Szabó Magda regényei a telet idézik, novemberi esőket, türelmetlenül várt havazást, úgy a nyár a sárga borítós könyveket idézi: *Vakáció a halott utcában*, *Tarzán és az aranyszőrű oroszlán*, *Nyár a szigeten*, *Fekete gyémántok*. Talán nem mindegyik volt sárga, de úgy emlékszem, az volt az uralkodó szín. Meleg, omló, bársonyos, kényeztető, kalandos, titkos.